

12. De opbouw van de samengestelde naamwoordelijke elementen

Inleiding. ↑

Wat de vorm betreft is er over de opbouw van de samengestelde naamwoordelijke elementen niet zo veel te zeggen, al dient men erop te letten dat er nogal eens vrij grote verschillen zijn met de bekende Europese talen. De problemen rond de betekenis van de verschillende samengestelde elementen verdienen een uitgebreider behandeling.

Vorm van de samengestelde naamwoordelijke elementen. ↑

De samengestelde naamwoordelijke elementen kunnen bestaan uit een enkel element met een toevoeging, als lidwoord of bijvoeglijk naamwoord, aanwijzend voornaamwoord. Daarnaast kunnen twee elementen een nauwe verbinding aangaan die lijkt op de genetief-verbinding in verschillende talen. Verschillende van deze verbindingen kunnen natuurlijk ook tegelijkertijd voorkomen.

Het lidwoord. ↑

De eenvoudigste vorm van samenstelling van een naamwoordelijk met een ander element is de verbinding met het lidwoord, הַ. Het Hebreeuws kent alleen een bepaald lidwoord, dat onveranderlijk is, zowel wat betreft getal als geslacht, vergelijk:

[1]	Ruth 2:6	הַנְּעָר
		ha- nna ^c ar de jongeman
		de knecht
[2]	Ruth 2:5	הַנְּעָרָה
		ha- nna ^c ārā de jonge vrouw
[3]	Ruth 2:9	הַנְּעָרִים
		ha- nnā ^c ārīm de jongelieden
		de knechten
[4]	Esth. 2:17	הַבְּתוּלוֹת
		ha- bbətūlot de meisjes

Bijvoeglijke naamwoorden. ↑

Het bijvoeglijk naamwoord volgt op het zelfstandig naamwoord dat er nader door wordt bepaald. Normalerwijs richt het bijvoeglijk naamwoord zich in geslacht en getal naar het voorafgaand zelfstandig naamwoord, vergelijk:

[5]	Ps. 95:3	מִלֶּדֶד גָּדוֹל
-----	----------	------------------

		mēləḵ koning	gādōl groot
		een grote koning	
[6]	2 Kon. 4:8	אִשָּׁה גְדוֹלָה	
		ʾiššā vrouw	gədōlā groot
		een belangrijke vrouw	
[7]	Jer. 25:14	מְלָכִים גְדוֹלִים	
		məlakīm koningen	gədōlim grote
		grote koningen	
[8]	Jer. 28:8	מַמְלָכוֹת גְּדוֹלוֹת	
		mamlākōt koninkrijken	gədolōt groot
		grote koninkrijken.	

Wanneer het eerste lid van een dergelijke woordgroep bepaald is, wordt het bijvoeglijk naamwoord meestal voorafgegaan door het lidwoord. De bepaaldheid van het eerste lid kan blijken uit de aanwezigheid van het lidwoord of de verbinding met een suffixpronomen. Ook kan een woord in zichzelf bepaald zijn, vergelijk:

[9]	Zach. 3:8	הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל			
		ha- de	kkohen priester	ha- de	ggādōl groot
		de hogepriester			
[10]	Ruth 2:2	רֹת הַמוֹאֲבִיָּה			
		rūt Ruth	ha- de	mmōʾābiyyā Moabitisch	
		De Moabitische Ruth			

Een enkele keer blijft het lidwoord na een bepaalde uitdrukking echter achterwege:

[11]	Jer. 2:21	הַגֵּפֶן נְכַרְיָה		
		ha- ARTIKEL	ggeṗēn wijnstok	nəḵriyyā vreemd
		de vreemde wijnstok		
[12]	Gen. 37:2	דִּבְתָם רָעָה		
		dibbātām hun gerucht	rāʿā kwaad	
		het kwaad gerucht over hen		

Wanneer een geteld begrip waar geen lidwoord in voorkomt gevolgd wordt door een bijvoegelijk naamwoord dan wordt voor dit laatste element wel een lidwoord gebruikt:

[13]	Gen. 41:26	שֶׁבַע פָּרוֹת הַטֹּבֹת		
		šəba ^c zeven	pārot koeien	ha- ARTIKEL
				ṭṭobot goede
		deze zeven koeien		

Wanneer een woord een mannelijke vorm heeft, maar grammaticaal vrouwelijk is dan voegt het bijvoegelijk naamwoord zich naar het grammaticaal geslacht:

[14]	1 Kon. 4:13	עָרִים גְּדוֹלוֹת	
		‘ārīm steden	gadolōt grote
		grote steden	

Een woord dat een collectief begrip uitdrukt wordt dikwijls als een meervoud behandeld, hetgeen ook herkenbaar is in de vorm van het toegevoegde bijvoegelijk naamwoord:

[15]	Gen. 30:43	צֹאן רַבּוֹת	
		šōn kleinvee	rabbōt veel
		veel kleinvee / vele schapen.	

Evenzo gebruikt men bij **אֱלֹהִים**, dat naar de vorm een meervoud is, maar vaak een enkelvoudige betekenis heeft, soms een enkelvoudig bijvoegelijk naamwoord:

[16]	2 Kon. 19:4	אֱלֹהִים חַי	
		‘ēlohīm God	ḥay levende
		de levende God	

Maar ook de meervoudige constructie is mogelijk:

[17]	Dt. 5:26	אֱלֹהִים חַיִּים	
		‘ēlohīm God	ḥayyīm levende
		de levende God	

Bij een woord dat in de dualis staat wordt het bijvoegelijk naamwoord in het meervoud gebruikt:

[18]	Spr. 26:23	שִׁפְתָיִם דְּלִקָּיִם	
------	------------	------------------------	--

śápātayim lippen	dolaqīm brandend
brandende lippen (= gloedvolle woorden)	

Het enige bijvoeglijk naamwoord dat bij uitzondering zo nu en dan voor het erdoor bepaalde zelfstandig naamwoord staat is רָבִי: **רבִּי**:

[19]	Amos 5:12	רַבִּים פְּשָׁעֵיכֶם	
		rabbīm vele	piš'ekēm jullie overtredingen
		ulieder vele overtredingen	

In hetzelfde vers komt ook met een ander bijvoeglijk naamwoord deze constructie voor, waarschijnlijk onder invloed van de verbinding die we zojuist geciteerd hebben,

Bijstellingen. ↑

Een naamwoord kan gevolgd worden een bijstelling, meestal een ander naamwoord. Als het mogelijk is richt de bijstelling zich in bepaaldheid naar het eerste lid van de constructie:

[20]	1 Kon. 17:10	אִשָּׁה אֶלְמָנָה	
		ʾiššā vrouw	ʾalmānā weduwe
		een vrouw, nl. een weduwe (een weduwwrouw)	

Naast naamwoorden kunnen ook prepositieverbindingen als bijstelling bij een naamwoord optreden. De betekenis van dergelijke verbindingen levert meestal geen problemen op.

[21]	1 Kon. 13:4	הַמִּזְבֵּחַ בְּבֵית־אֵל			
		ha- het	mmizbeah altaar	bə- in	bēt-→el altaar
		het altaar in Beth-El			

Een dergelijke prepositionele uitdrukking kan ook met behulp van אֲשֶׁר aan een nomen aangesloten worden, zonder dat er sprake is van verschil in betekenis:

[22]	1 Kon. 13:32	הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר בְּבֵית־אֵל				
		ha- het	mmizbeah altaar	ʾāšer REL	bə- in	bēt-→el altaar
		het altaar in Beth-El				

Een vrij vaak voorkomend gebruik van deze constructie vinden we in die gevallen waar een bijstelling aan een

naamwoord is toegevoegd, beginnend met de prepositie ל.

[23]	Ps. 3:1 <i>et passim</i>	מִזְמוֹר לְדָוִד		
		mizmōr psalm	lə- voor/van	dāwid David
		een psalm van David		

Deze verbinding wordt onder meer gebruikt om de bezitsverhouding aan te duiden in die gevallen waar het eerste element onbepaald, het tweede bepaald is, wat met de hierna te noemen status-constructusverbinding niet mogelijk is.

Voor het gebruik van het separate voornaamwoord om nadruk te geven aan een enclitisch voornaamwoord, zie [hoofdstuk 11](#).

Status constructus verbinding. ↑

De verbinding van twee naamwoorden, waarvan het eerste, bij veranderlijke woorden, een speciale vorm aanneemt, noemen we de status constructus verbinding. Voor de duidelijkheid beperken we ons in de voorbeelden tot veranderlijke woorden. In de meerderheid van de gevallen kan het eerste lid van een dergelijke combinatie niet het lidwoord bij zich hebben. Het geldt als bepaald, wanneer het tweede lid bepaald is.

[24]	Jos. 12:7	מְלִכֵי הָאָרֶץ		
		malkē koningen	ha- het	ʾāreṣ land
		de koningen van het land		
[25]	Gen. 17:16	מְלִכֵי עַמִּים		
		malkē koningen	ʿammīm volkeren	
		koningen van volkeren		

In enkele gevallen is het tweede element geen nomen maar een (pro)nomen bepaald door een voorzetsel. Wanneer het voorzetsel met het volgende element een duidelijke eenheid vormt kan men zeggen dat het geheel gevoeld werd als een nomen, in andere gevallen is dit lastiger.

[26]	Gen. 3:22	כְּאַחַד מִמֶּנּוּ		
		kə- als	ʾaḥad één (cstr.)	mimmənnū van ons
		als één van ons		
[27]	2 Sam. 1:21	הָרִי בְגִלְבֹּעַ		
		hārē bergen (cstr.)	ba- in	ggilboac Gilboa
		de bergen in Gilboa		

Zelfs is een status constructus van een participium direkt voorafgaand aan de object aanduiders את belegt, al blijft

het bij dit ene voorbeeld:

[28]	Jer. 33:22	מְשָׂרְתֵי אֹתִי	
		məšārətē dienenden (cstr.)	ʾotī mij (obj.)
		zij die mij dienen	

Het enigszins van een gewoon nomen afwijkende gebruik van כל zal de oorzaak zijn van constructies als:

[29]	Ex. 9:4	וְלֹא יָמוּת מִכָּל-לְבַנֵּי יִשְׂרָאֵל דָּבָר								
		wə- en	lō niet	yāmūt hij stierf	mi- van	kkql alles (cstr.)	li- van	bnē kinderen (cstr.)	yisrāʾel Israel	dābār iets
		maar van al het eigendom van de Israëlieten stierf er niets								

Gebruikelijk is de constructie bestaande uit מן gevolgd door een woord in de status constructus, gevolgd door ל of כ en een nomen, in ruimtelijke omschrijvingen. Voor de praktijk kan men hier waarschijnlijk beter spreken van samengestelde preposities.

[30]	Joz. 11:2	מִצְפּוֹן בְּהָר			
		mi- vanaf	ššəpōn het Noorden (cstr.)	bā- in het	hār gebergte
		tegen het noorden op het gebergte			
[31]	Ex. 26:33 en elders	מִבֵּית לַפְּרֹכֶת			
		mi- vanaf	bbēt huis (cstr.)	la- voor de	ppārokət voorhang
		binnen den voorhang			

Wanneer van een woord twee andere woorden afhankelijk zijn wordt over het algemeen bij het tweede woord, dat dan op zichzelf staat, een terugverwijzing met een pronominaal element gebruikt. Ook kan het tweede woord door het lidwoord gekenmerkt worden.

[32]	Est. 2:8	דְּבַר-הַמֶּלֶךְ וְדָתוֹ				
		dəbār woord (cstr.)	ha- ARTIKEL	mmələk koning	wə- en	dātō zijn wet
		het woord en de wet van de koning				
[33]	Num. 3:36	קְרָשֵׁי הַמִּשְׁכָּן וּבְרִיחָיו				
		qaršē schotten (cstr.)	ha- ARTIKEL	mmiškān tabernakel	ū- en	brīhāv zijn dwarsbalken
		de schotten en de dwarsbalken van de tabernakel				
[34]	Gen. 40:1	מִשְׁקָה מִלֶּדְ-מִצְרַיִם וְהָאֵפָה				

mašqē schenker (cstr.)	mēlək koning (cstr.)	mišrayim Egypte	wə- en	hā ARTIKEL	ʿofē bakker
de schenker en de bakker van de koning van Egypte					

Een enkele keer lijkt het alsof er twee elementen volgen op een woord in de status constructus, maar het is waarschijnlijk beter hier te spreken van een ellips, zoals uit de volgende twee voorbeelden moge blijken:

[35]	Gen. 14:19	קִנְיָ שָׁמַיִם וָאָרֶץ						
		qonē bezitter (cstr.)	šamayim hemel	wā- en	ʿareš aarde			
de bezitter van hemel en aarde								
[36]	Gen. 24:3	אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם וְאֱלֹהֵי הָאָרֶץ						
		ʿēlohē God (cstr.)	ha- ARTIKEL	ššamayim hemel	w- en	ēlohē God (cstr.)	hā- ARTIKEL	ʿareš aarde
de God van hemel en aarde								

Verbinding met aanwijzende voornaamwoorden. ↑

De aanwijzende voornaamwoorden functioneren in het Hebreeuws als bijvoeglijke naamwoorden. Als deze worden ze dus achter het woord geplaatst dat nader wordt bepaald, over het algemeen ook met herhaling van het lidwoord, bij voorbeeld:

[37]	Ruth 4:12	הַנְּעִרָה הַזֹּאת			
		ha- de	nna ^c ārā jonge vrouw	ha- de	zzōt deze
deze jonge vrouw					

Let erop dat de persoonlijke voornaamwoorden van de derde persoon ook gebruikt kunnen worden als aanwijzend voornaamwoord, verwijzend naar datgene wat verder weg gelegen is.

Wanneer een zelfstandig naamwoord wordt bepaald door een bijvoeglijk naamwoord en een aanwijzend voornaamwoord, dan volgt na het naamwoord eerst het bijvoeglijk naamwoord en dan het aanwijzend voornaamwoord:

[38]	Dt. 29:2	הַמַּפְתִּים הַגְּדֹלִים הָהֵם					
		ha- de	mmoṗətim wonderdaden	ha- de	ggədolim grote	hā- de	hem die
die grote wonderdaden							

Wanneer een geteld begrip waar geen lidwoord in voorkomt gevolgd wordt door een demonstratief dan wordt voor dit laatste element wel een lidwoord gebruikt:

[39]	Gen. 21:29	שִׁבְעַת כְּבָשֶׁת הָאֵלֶּה	
------	------------	-----------------------------	--

šəba ^c	kəbasot	hā-	ʿellē
zeven	lammeren	ARTIKEL	deze
deze zeven lammeren			

Verbinding met persoonlijke voornaamwoorden. ↑

Naamwoorden kunnen ook met persoonlijke voornaamwoorden verbonden worden. Meestal gebeurt dit door een zogeheten gesuffigeerd (= achtergevoegd) persoonlijk voornaamwoord te gebruiken:

[40]	Ruth 1:6	היא וכלותיה		
		hī	wə-	kallotēhā
		zij	en	haar schoondochters
		zij met haar schoondochters		

Het gesuffigeerde element richt zich in persoon, getal en geslacht op datgene waar naar terugverwezen wordt. Over het algemeen geldt, als in het Nederlands, de verbinding van een naamwoord met een persoonlijk voornaamwoord als bepaald, hetgeen betekent dat een gesuffigeerd voornaamwoord niet tergelijk met het lidwoord kan optreden. Een naamwoord dat door een achtergevoegd voornaamwoord is bepaald, kan natuurlijk gevolgd worden door een bijvoeglijk naamwoord:

[41]	1 Kon.8:42	שִׁמְךָ הַגָּדוֹל		
		šim-ka	ha-	ggādōl
		uw naam	de	groot
		uw grote naam		

Let erop dat de bepaaldheid die in het eerste lid blijkt uit het gesuffigeerde voornaamwoord, in het tweede lid wordt gereflecteerd door het lidwoord.

In de zeldzame gevallen dat een naamwoord met achtergevoegd personelement is verbonden met een aanwijzend voornaamwoord blijft het te verwachten lidwoord voor het aanwijzend voornaamwoord weg:

[42]	Joz. 2:20	דְּבַרְנוּ זֶה		
		dəbārenū	zē	
		onze zaak	deze	
		deze onze zaak		

Verbinding met telwoorden. ↑

Verbindingen met hoofdtelwoorden zijn ingewikkeld in het Hebreeuws, en er doen zich verschillende situaties voor. Zoals uit de volgende voorbeelden blijkt hebben telwoorden, die in zichzelf in zekere zin bepaald zijn, niet het lidwoord bij zich, afgezien van het als bijvoeglijk naamwoord functionerende אֶחָד.

Het telwoord voor één is een bijvoeglijk naamwoord, en kan dus als zodanig geconstrueerd worden:

[43]	1 Kon. 11:32	הַשֶּׁבֶט הָאֶחָד			
		ha-	ššebet	hā-	ʿəḥād
		de	stam	de	ene

de ene stam

De telwoorden voor twee tot tien kunnen op drie manieren aan het getelde worden toegevoegd: a) het getelde staat in het meervoud achter het getelde als bijstelling. Dat het hier gaat om een bijstelling blijkt uit het feit dat het telwoord niet in de status constructus staat:

[44]	Dt. 17:6	שְׁנַיִם עֵדִים
		šəṇayim ʿedim
		twee getuigen
		twee getuigen

b) het getelde volgt in het meervoud het telwoord dat in de status constructus staat. Deze constructie komt vooral voor wanneer het getelde bepaald is:

[45]	Ez. 35:10	שְׁנֵי הַגּוֹיִם
		šəne ha- ggōyim
		twee de volken
		de twee volkeren

Deze constructie komt echter ook bij niet bepaalde elementen voor:

[46]	Gen. 10:25	שְׁנֵי בָנִים
		šəne bānīm
		twee zonen
		twee zonen

c) het telwoord volgt het getelde als appositie, het getelde staat dan meestal in het meervoud:

[47]	Ezr. 8:15	יָמִים שְׁלֹשָׁה
		yāmīm šəlošā
		dagen drie
		drie dagen

In een geval als het volgende:

[48]	Num. 7:17	בָּקָר שְׁנַיִם
		bāqār šəṇayim
		rundvee twee
		twee runderen

fungeert בָּקָר als collectief, en is dus vergelijkbaar met een pluralis.

De telwoorden drie tot tien hebben nog de nadere eigenaardigheid dat de vrouwelijke vormen bij mannelijke naamwoorden worden gebruikt, en omgekeerd. Zie boven voorbeeld [24].

Zinnen die een naamwoord vervangen. ↑

In de meeste talen kunnen zinnen een naamwoord vervangen, denk bij voorbeeld aan het nederlandse 'wie goed doet, goed ontmoet'. In deze zin is 'wie goed doet' het onderwerp van de volgende persoonsvorm van het werkwoord 'ontmoeten'. De constructie van deze zinnen komt overeen met de constructies die we eerder hebben behandeld. Vaak worden deze zinnen ingeleid met een partikel, maar ook zinnen zonder enige inleiding kunnen een naamwoord vervangen.

Een zin die als onderwerp of lijdend voorwerp fungeert in een andere zin noemen we subjects- of objectszin.

Wanneer een zin in of op de plaats staat van een bijvoeglijk naamwoord, spreken we van een attributieve zin. Zo kan je in het Nederlands naast elkaar plaatsen 'het groene huis' en 'het huis, dat groen is'.

Van veel bijzinnen zou men verder kunnen zeggen dat ze op de plaats staan van een bijwoord. Vergelijk bij voorbeeld in het Nederlands 'hij gedraagt zich vreemd' en 'hij gedraagt zich alsof hij gek is'. Ook tijdsaanduidende zinnen kan men op vergelijkbare wijze uitleggen: 'plotseling woei de krant van de tafel' naast 'toen hij de deur opende woei de krant van de tafel'.

De twee belangrijkste partikels die gebruikt worden om aan te geven, dat de volgende zin deel uitmaakt van een groter geheel, zijn **אֲשֶׁר** en **כִּי**. Zie verder de behandeling van de [verbindingen van zinnen](#).